

VODONIČNA ENERGIJA

(HYDROGEN ENERGY)

Prof. Šćepan S. Miljanić
epan@ffh.bg.ac.rs

PLAN PREDAVANjA

I. POJAM 'VODONIČNA ENERGIJA'

- Šta je vodonik?
- Obilnost u prirodi
- Vodonik kao energetski medijum
- Vodonik i životna sredina

II. ŠTA SVE MOŽE DA RADI NA VODONIK

- Transport
- Industrija
- Domaćinstva

III. VODONIK – ENERGETSKI MEDIJUM

- Dobijanje
- Skladištenje
- Transport
- Korišćenje

IV. IZOTOPI VODONIKA

- Značaj i primene
- Teška voda
- Izotopi i vodonična energija

V. ŠTA JE to VODONIČNA EKONOMIJA?

- Definicija
- Koncept (aktuelni)
- Koncept (futuristički)

VI. OSNOVNO O ZAŠTITI PRI RADU SA VODONIKOM

Ovo je pokušaj da se ukaže na ideju korišćenja vodonične energije i njen potencijal u zadovoljavanju energetskih potreba društava u budućnosti.

Vodonična energija još nije ušla u masovnu upotrebu, već je to koncept za koji se smatra da će do punog izražaja doći nakon iscrpljivanja (ili suspenzije) fosilnih goriva.

I. ŠTA JE 'VODONIČNA ENERGIJA'?

Definicija:

- U širem smislu, ovaj pojam označava korišćenje vodonika kao nosioca energije, tj. kao medijuma za manipulaciju energijom. Kao takav, vodonik ima značajne prednosti nad električnom strujom koja je danas najrasprostranjeniji nosilac energije.
- U užem smislu, vodonična energija je hemijska energija sadržana u vodoniku.

Šta je vodonik?

- Najlakši element u prirodi;
- Gas bez mirisa i ukusa;
- Vodonik je i gorivo i hemikalija;
- Zapaljiv i eksplozivan

(granice zapaljivosti/eksplozivnosti u vazduhu:
4 vol.% - 75 vol.%).

Gorivo	Mol [g]	Toplota sagorevanja *	
		[MJ/kg]	[kJ/mol]
Vodonik	2	141,8	286
Metan	16	55,5	889
Etan	30	51,9	2180
Propan	44	50,35	2220
Butan	58	49,5	2870
Benzin		47,3	
Ugalj		15–27	
Drvo		15	
Metanol	32	22,7	726
Etanol	46	29,7	1300
Propanol	60	33,6	2020
Acetilen	26	49,9	1300
Amonijak	17	22,5	382

- Toplota sagorevanja ili Gornja toplotna vrednost (HHV) uključuje i toplotu isparavanja proizvoda nastalog sagorevanjem.
- Donja toplotna vrednost (LHV) je 'neto' toplota sagorevanja, tj. toplota isparavanja proizvoda je odbijena od ukupne toplote.

Nalaženje vodonika u prirodi

Vodonik se u prirodi sreće:

- Veoma malo kao slobodan (u gornjim slojevima atmosfere - dominira na visinama iznad 100 km. Usled takve raspodele, Zemljina atmosfera nije pogodan izvor vodonika; 0,00005 zapr.%), u vulkanskim gasovima, u gasovima koji prate naftu);
- Više u formi svojih jedinjenja (najviše zastupljen u vodi, maseni udeo 11,1 %, u nafti 11-14, a u prirodnim i naftno-rafinerijskim gasovima 20-80%).
- Izvori gasovitog vodonika u prirodi su beznačajni i nisu pogodni za njegovu eksploataciju. Tako, on nije energetska sirovina, već nosilac energije koji se mora proizvoditi.

Obilnost vodonika na Zemlji i u Kosmosu

TABLICA1.
Obilnost pojedinih elemenata (mas. %)

Element	Vasiona	Zemlja	Ljudsko telo
Vodonik (H)	90,79	0,88	60,30
Ugljenik (C)	9,08	0,087	10,50
Kiseonik (O)	0,05	49,4	25,50
Azot (N)	0,04	0,030	2,42
Silicijum (Si)	0,026	25,75	0,00091
Gvožđe (Fe)	0,0047	4,7	0,00059
Aluminijum Al)	0,00023	7,51	neregularno
Ukupno:	99,991	88,35	98,73

Vodonik je najobilniji element u Kosmosu, ali ne i na Zemlji !

Nosioci energije - poređenje

Nosilac	Proizvodi se iz drugih oblika	Mogućnost efikasnog skladištenja	Mogućnosti transporta	Zagađivanje okoline	Oštećenje atmosfere
	da	ne	Ograničene na sistem prenosa	ne	ne
H_2	da	da	Skoro neograničene	ne	ne

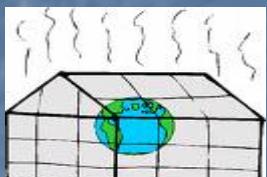
Vodonična energija se može direktno konvertovati u električnu struju!

Vodonik i životna sredina

Ako se koristi kao gorivo, bilo za proizvodnju toplote ili električne struje, vodonik pored ENERGIJE kao proizvod daje samo VODU:

Nema zagađivača sredine (gradski smog, kisele kiše);

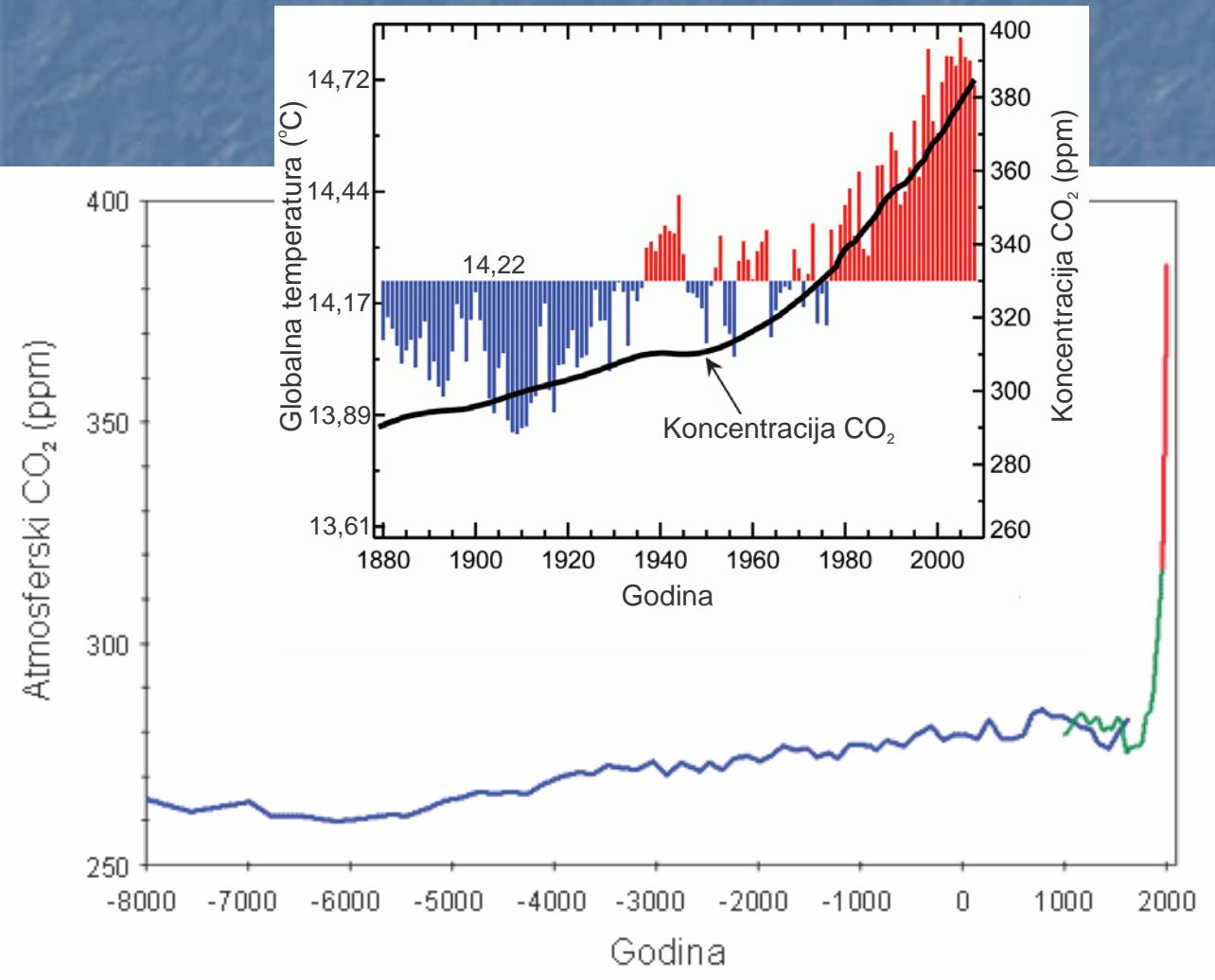

Nema gasova "staklene bašte" (CO_2 , NO_x ...), među kojima najveći doprinos ima ugljendioksid;

Ne oštetećuje se ozonski sloj (CH_4 , CCl_3F).

Koncentracija CO₂ u atmosferi kroz istoriju

-8000/1000 – porast 5,5 %
1000/1880 – porast 1,8 %
1880/2010 – porast 35 %

Međutim ...

Sve ovo važi pod uslovom da se kao primarni izvor energije za proizvodnju vodonika ne koriste "ugljenična", mahom fosilna goriva (ugalj, nafta, prirodni gas, biomasa).

Osnovni "neugljenični" izvori su:

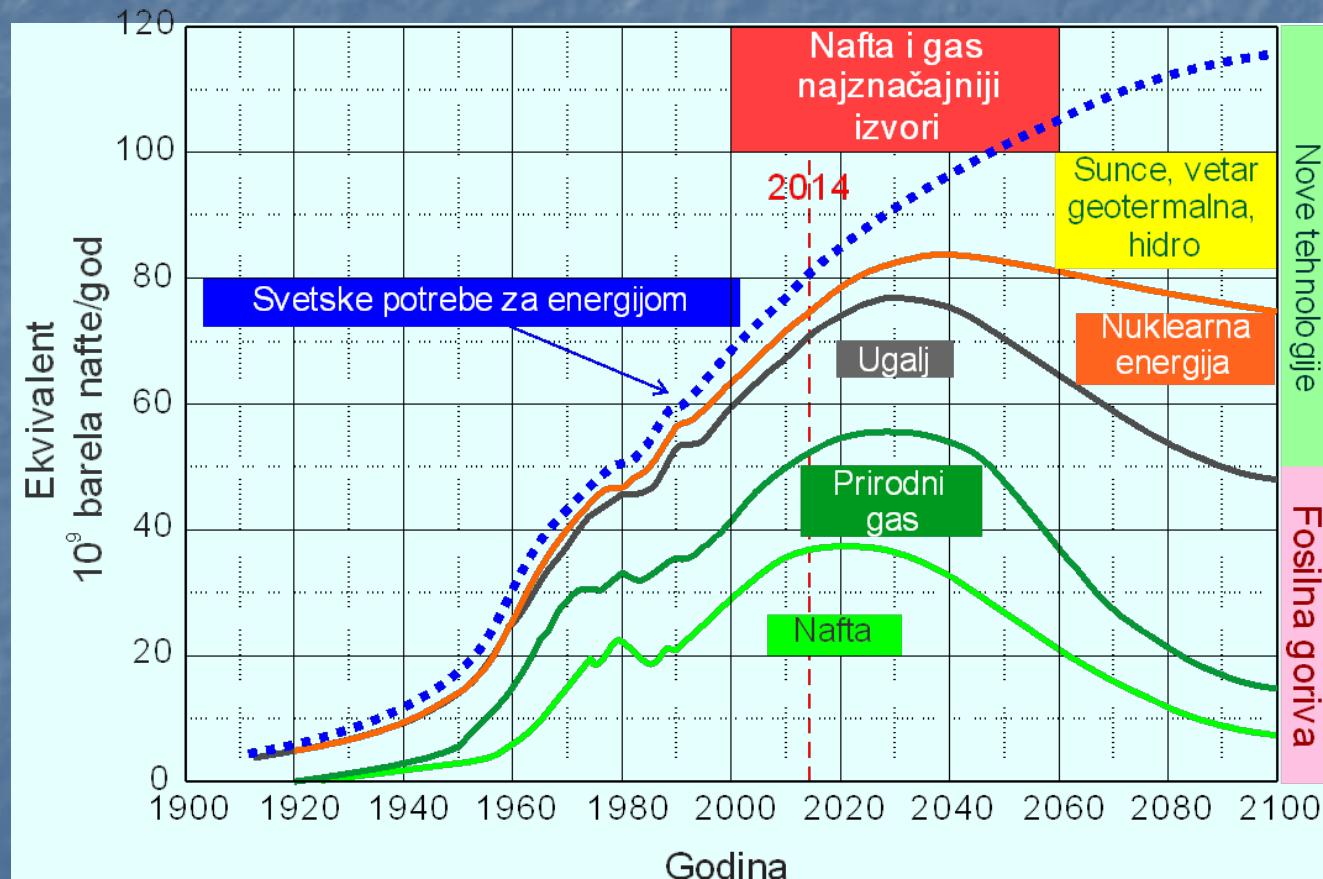
- **Hidroenergija;**
- **Nuklearna energija;**
- **Solarna (sunčeva) energija;**
- **Energija vetra**
- **Geotermalna energija.**

PRIMARNI IZVORI ENERGIJE U BUDUĆNOSTI

- OBNOVLJIVI IZVORI
 - hidro
 - vetrar
 - sunce
 - biomasa
 - geotermalna

- NUKLEARNI IZVORI

- fuzija
- fisija

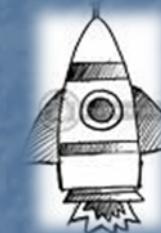
Navedeni izvori će biti jedini izvori energije u budućnosti, nakon što fosilna goriva budu potrošena (za oko 50-150 god.)

**Poseban značaj među njima imaće
NUKLEARNA ENERGIJA
zbog:**

- 1. Obima;**
- 2. Bogatstva resursa;**
- 3. Tehničkih mogućnosti (kompaktnost sistema).**

II. ŠTA SVE MOŽE DA RADI NA VODONIK

- Transport

- Industrija, proizvodnja struje

- Stanovi, domaćinstva

... jer vodonik može da služi i

- kao gorivo – generator toplote,
- kao sredstvo za direktnu proizvodnju struje u **gorivnim ćelijama (fuel cells)**,
- kao industrijska hemikalija (sirovina).

Transport

Vodonik se može koristiti za pogon transportnih sredstava sa svim vrstama motora:

- **Električni, pogonjeni strujom iz vodoničnih gorivnih ćelija,** relativno visoka efikasnost;
- **Motori sa unutrašnjim sagorevanjem,** niska efikasnost;
- **Reaktivni (odavno u upotrebi u kosmičkim sredstvima).**

III. VODONIK – ENERGETSKI MEDIJUM

Dobijanje vodonika

- Pošto ne postoji u prirodi kao slobodan, vodonik se mora proizvoditi koristeći primarne izvore energije;
- Osnovna sirovina – voda,

mada se mogu koristiti i drugi prirodni materijali, npr. ugljovodonična goriva.

- Za razlaganje vode se koriste tri osnovne grupe postupaka:
 - *Hemjsko razlaganje,*
 - *Direktno termičko razlaganje,*
 - *Razlaganje putem termohemijskih ciklusa,*
 - *Elektrolitičko razlaganje.*

Primarni izvori energije

- Hidroenergija
- Nuklearna energija
- Sunčeva (solarna) energija
 - Fotonaponske ćelije, solarno-termalni izvori
- Energija vетра
- Izgaranje obnovljivih goriva (npr. biomasa)
- Izgaranje fosilnih goriva
- Geotermalna energija

Hemijjsko razlaganje

Zasniva se na redoks reakcijama.

Velikotonažna proizvodnja konverzijom fosilnih goriva:

1. iz metana, na 1100-1200 K, (95 % vodonika se proizvodi danas ovom m.)

(obezbeđuje deo toplote za gornju reakciju)

2. oksidacijom uglja (prevodenjem pare preko užarenog uglja, 1300 K)

3. oksidacijom gvožđa pomoću vodene pare (istorijski značaj)

Direktno termičko razlaganje

Termičko razlaganje se na temperaturama > 2000 K do 3000 K odvija direktno, bez ikakvih redoks reakcija!

Međutim, proces razlaganja je energetski i temperaturski izrazito zahtevan, što u tehničkom smislu ove postupke čini praktično nemogućim.

Razlaganje putem termohemijskih ciklusa

(veoma perspektivan metod – detalji dati u odeljku
Najperspektivnije metode za proizvodnju vodonika)

**Ovi ciklusi se koriste da bi se snizili zahtevi
za visokotemperaturskom topotom**

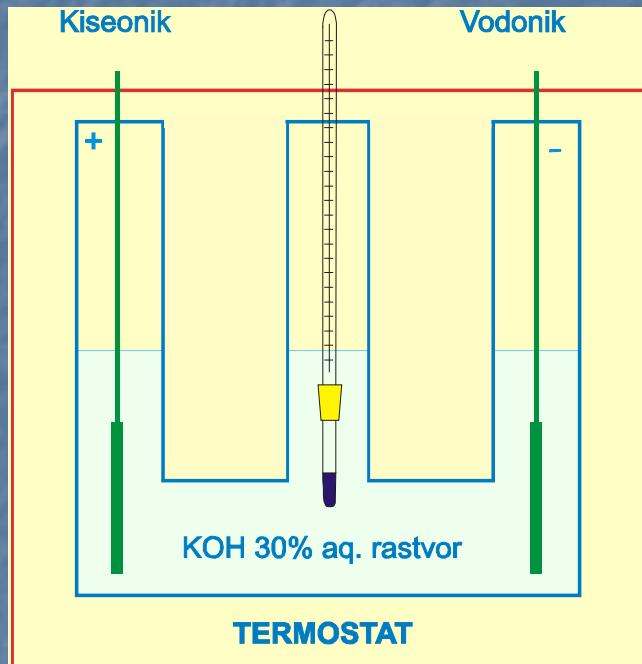
Podrazumevaju nekoliko povezanih ravnotežnih procesa koji u odvojenim koracima i na različitim temperaturama omogućavaju dekompoziciju vode na temperaturama do 1200 K, što je tehnički prihvatljivo.

Elektrolitičko razlaganje

(veoma perspektivan metod – detalji dati u odeljku
Najperspektivnije metode za proizvodnju vodonika)

- **To je razlaganje vode putem električne struje uz pomoć elektrolita;**
- **Elektrolit omogućuje da sistem provodi električnu struju;**
- **Postoje razne vrste elektrolita:**
 - rastvori baza, kiselina, soli,
 - čvrsti elektroliti (npr. provodni polimeri),
 - rastopi soli itd.

Elektrolitičko razlaganje - princip

Disocijacija KOH:

Proces na anodi:

Proces na katodi:

Teorijski napon razlaganja vode na 25 °C i 1 bar je 1,23 V.

U praksi je to više, pa je i potrošnja energije veća.

Skladištenje, transport i distribucija vodonika

SKLADIŠTENJE:

- u sudovima pod pritiskom,
- u tečnom stanju,
- u obliku jedinjenja koja ga lako oslobođaju (npr. hidrida metala).

TRANSPORT i DISTRIBUCIJA:

- gasovodima,
- brodovima,
- kamionima i vozovima.

Neenergetsko korišćenje - vodonik kao sirovina

- Sinteza amonijaka
- Sinteza metanola
- Direktna redukcija rude Fe
- Rafinerijska hidrogenacija
- Gasifikacija uglja
- Proizvodnja nikla
- Proizvodnja stakla
- Farmaceutska industrija
- Proizvodnja poluprovodnika
- Hlađenje generatora
- Prečišćavanje argona
- Meteorologija

Odstranjivanje S, N, metala

Energetsko korišćenje vodonika

- Za (a) proizvodnju toplote:
 - direktno spaljivanje u vazduhu ili kiseoniku (gorionici),
 - katalitička oksidacija;
- Za (b) proizvodnju električne energije u gorivnim ćelijama.

NAPOMENA: Postoje i nevodonične gorivne ćelije.

a) Toplota se može koristiti

- direktno (za zagrevanje),
- za pogon motora sa unutrašnjim sagorevanjem,
- za proizvodnju električne energije u termoelektranama (niska efikasnost, < 40 %).

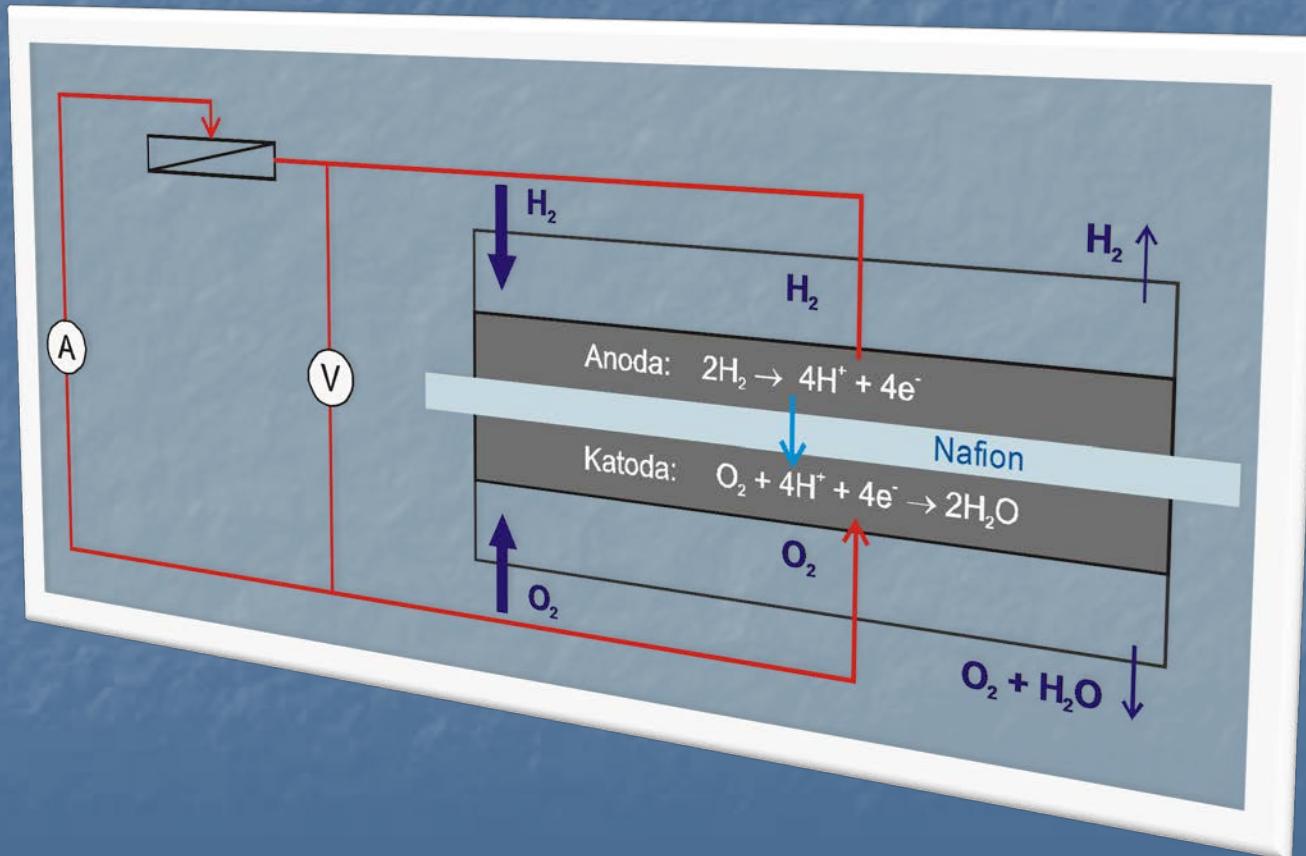
b) Direktna proizvodnja električne energije u gorivnim ćelijama

- ima visoku efikasnost (teorijski $\approx 80\%$ za GĆ vodonik/kiseonik),
- bez pokretnih delova,
- može se realizovati stacionarno ili na pokretnim sredstvima (vozilima)

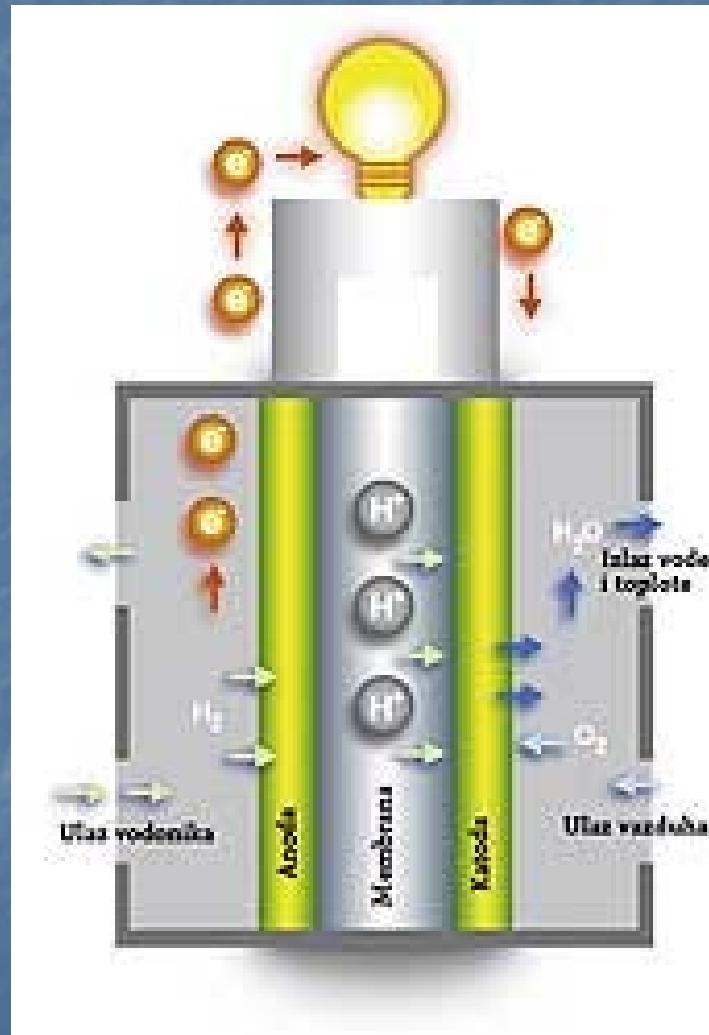
Zbog izrazitih prednosti koje gorivne ćelije imaju u odnosu na druge načine proizvodnje struje iz vodonika, one predstavljaju jedno od centralnih mesta u konceptima vodonične energije

Vodonična gorivna ćelija – princip

To je elektrohemski uređaj koji proizvodi el. energiju direktno iz vodonika – suprotno od elektrolize. Nafion – čvrsti elektroliit (membrana), koji je protonski provodnik, s obe strane obložen katalizatorom, radi ostvarivanja prikazanih reakcija.

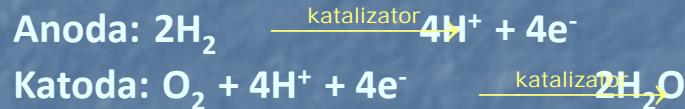
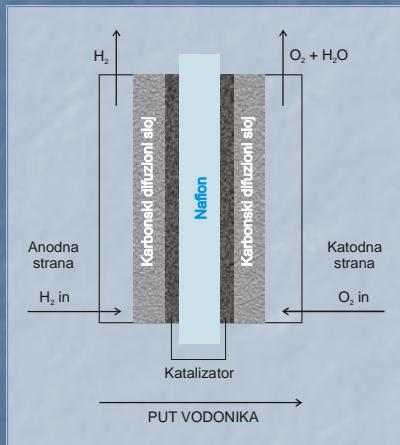
Ilustracija rada gor. ćelije

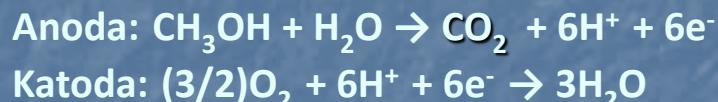
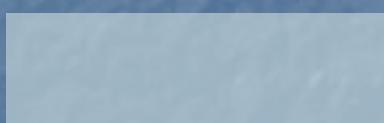
PEM gorivne ćelije

(Polymer Electrolyte Membrane)

vodnična

metanolska

Katalizator: Pt-Ru na anodi, Pt na katodi

Gorivo: metanol

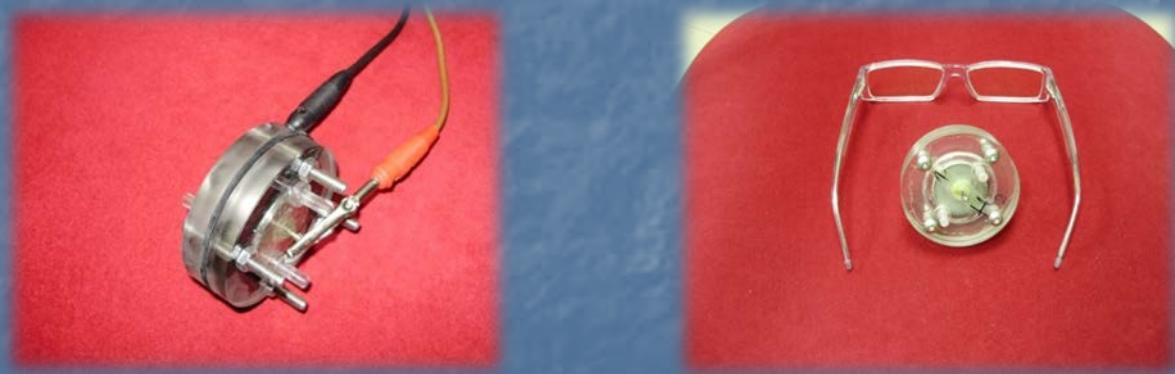
Proizvodi: H_2O i CO_2

Vodonična gorivna ćelija – izgled

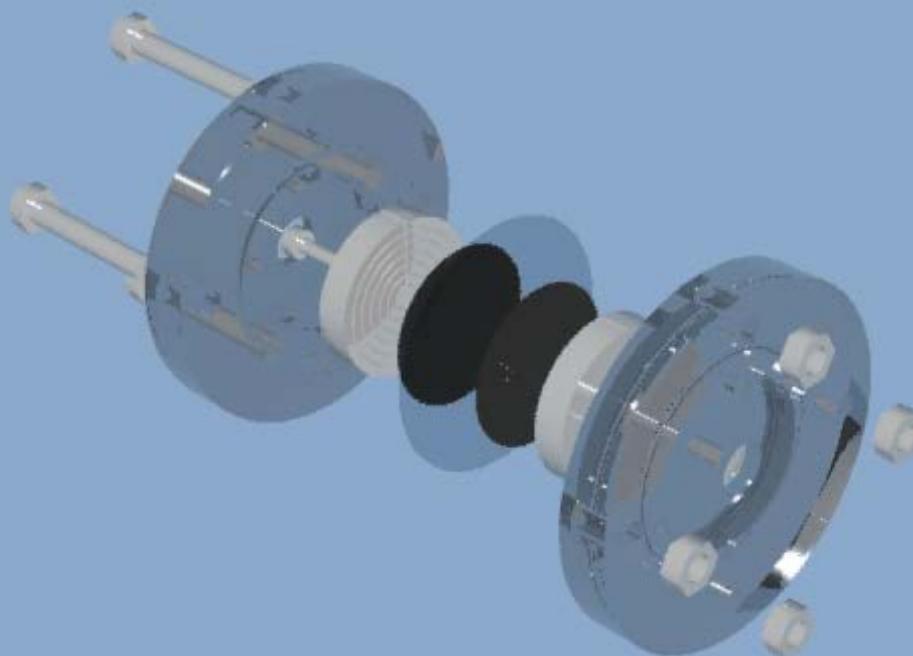
(Fakultet za fizičku hemiju)

Membrana, gasno-difuzioni sloj i katalizator

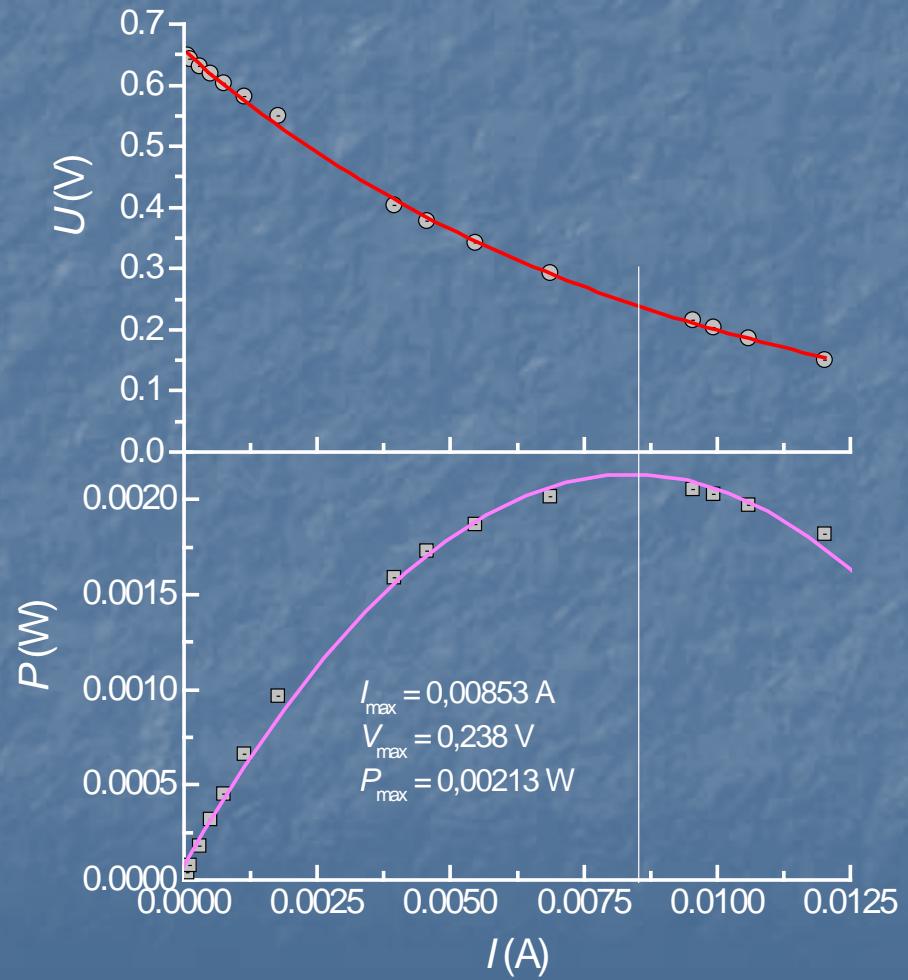
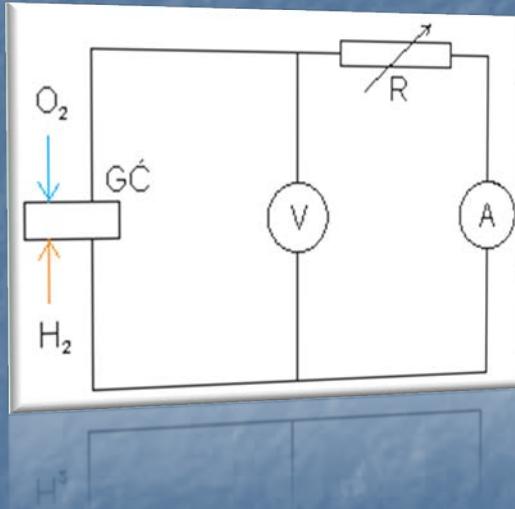

Sklapanje

Strujno-naponska karakteristika i dijagram snage ($W=UI$) gorivne ćelije

Merno kolo

Energetska efikasnost gorivne ćelije

Izračunava se kao odnos:

$$\eta_{energ} = \frac{E_{elektrik}}{E_{vodonik}} = \frac{\bar{U} \cdot \bar{I} \cdot t}{V_{H_2} \cdot LHV_{H_2}}$$

$E_{elektrik}$ - električna energija koju generiše gorivna ćelija za vreme t (\bar{U}, \bar{I} – srednje vrednosti struje i napona u vremenu t);

$E_{vodonik}$ - energija sadržana u utrošenom vodoniku (računa se kao proizvod *zapremine* vodonika V_{H_2} (m^3) utroštene za vreme t i *donje toplotne vrednosti* vodonika LHV_{H_2} (J/m^3))

Potrebno je, dakle, meriti napon na ćeliji, struju, vreme rada i utrošeni vodonik.

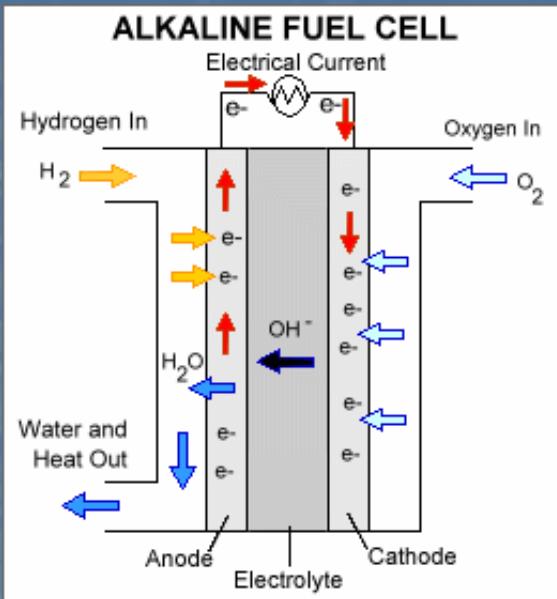
U praksi, ukupna energetska efikasnost upotrebe gorivne ćelije u sistemima je, zbog gubitaka, niža od teorijski moguće.

- pri dobijanju vodonika
- skladištenju
- zbog konstrukcionih ograničenja
- itd.

Ipak,

- u sistemima "vodonične energije" mogućnosti skladištenja su praktično neograničene (kod baterija to nije slučaj),
- oni su veoma pogodni kao autonomni sistemi,
- pogodni su za korišćenje viškova "jeftine" energije u periodima niske potrošnje.

Druge vrste gorivnih ćelija

Tip: **alkalna**

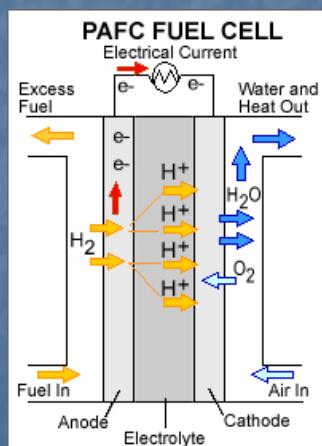
Elektrolit: **vodeni rastvor KOH**

Gorivo: **H_2**

Katalizator: **neplremeniti elementi (može i Pt)**

Produkti: **H_2O**

Radna temperatura: **100-250 ili 30-70**

Tip: **GĆ sa fosfornom kiselinom**

Elektrolit: **H_3PO_4 u teflonskoj Si-karbidnoj matrici**

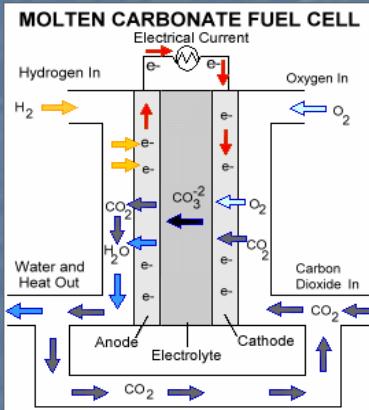
Gorivo: **H_2**

Katalizator: **Pt na ugljeničnom papiru**

Produkti: **H_2O**

Radna temperatura: **150-200**

• • •

Tip: **GĆ sa rastopom karbonata**

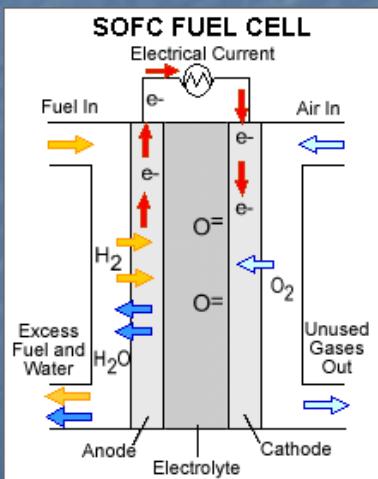
Elektrolit: **karbonat dispegovan u LiAlO_2 matrici**

Gorivo: **H_2**

Katalizator: **neplemeniti elementi**

Produkti: **H_2O**

Radna temperatura: **650 °C**

Tip: **GĆ sa čvrstim oksidima**

Elektrolit: **Itrijumom stabilizovana cirkonijumska keramika**

Gorivo: **H_2**

Katalizator: **neplemeniti elementi**

Produkti: **H_2O**

Radna temperatura: **1000 °C**

Tipičan izgled GĆ veće snage (150 W)

Glavni pravci razvoja gorivnih ćelija

- Razvoj katalizatora, posebno u cilju supstituisanja Pt uz održavanje efikasnosti;
- Razvoj PEM, posebno za rad sa neplatinskim katalizatorima i na višim temperaturama;
- Inženjering, konstrukcione inovacije, upravljanje oslobođenima toplotom i vodom;
- Izotopski aspekti.

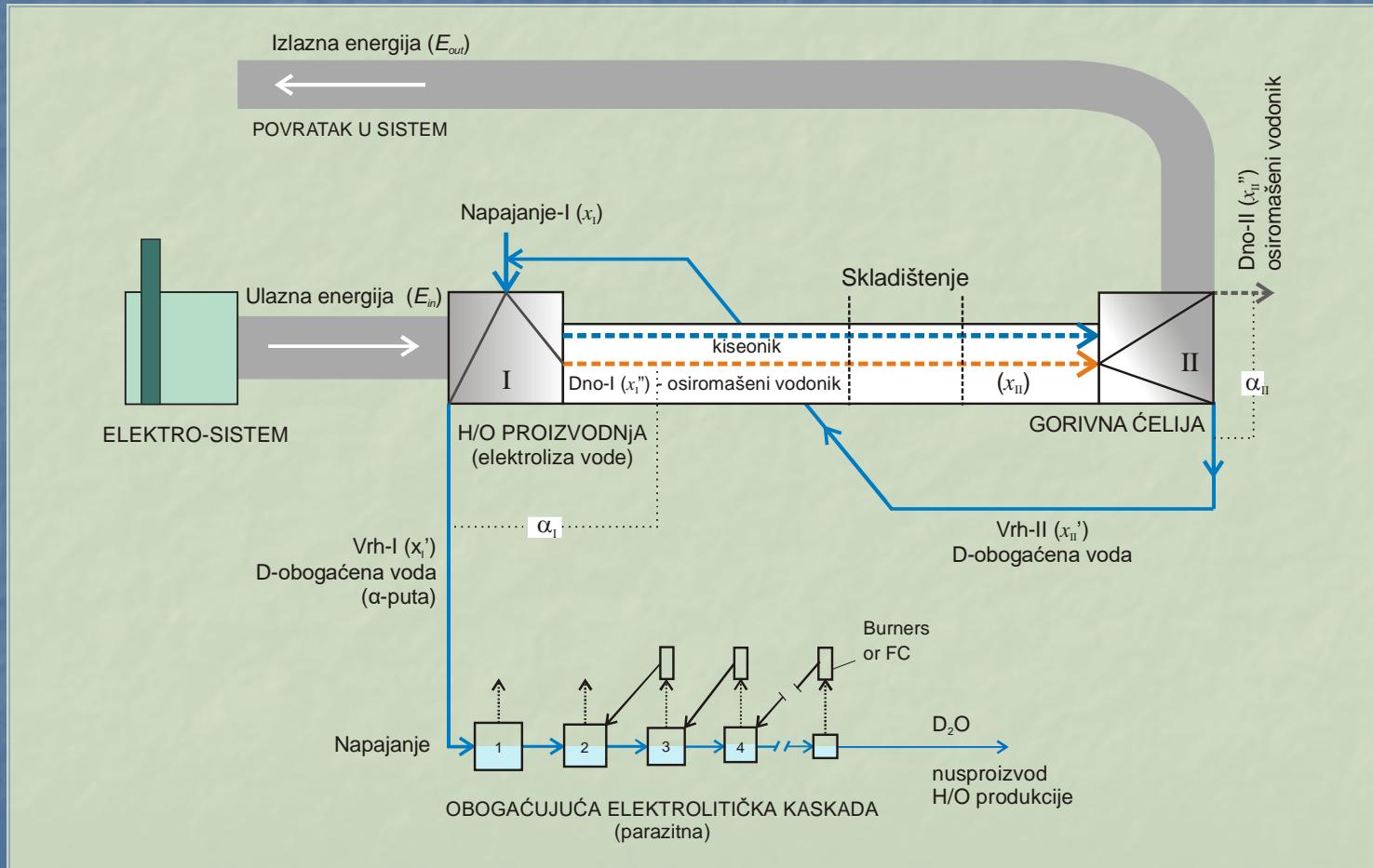
ZAPRAVO,

PUNA EFIKASNOST UPOTREBE GORIVNIH ĆELIJA

**U PRAKSI OSTVARUJE SE KROZ ADEKVATNE
ENERGETSKE KONCEPTE**

Jedan koncept vodonične energije - izotopski

Sistem reverzibilne elektrane

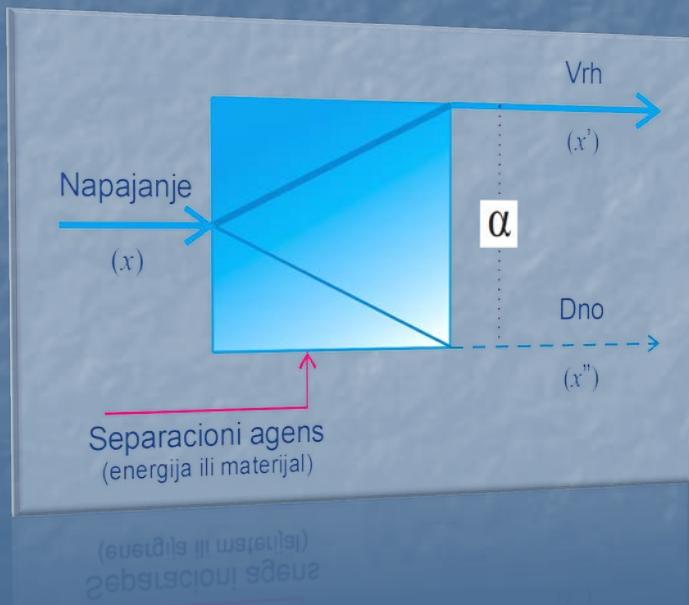
- Koncept predstavlja kombinaciju manipulacije energijom u (elektro)energetskom sistemu uz pomoć vodonika kao medijuma, radi njenog **skladištenja** u periodima kad nema potrošnje i kad je ona **jeftina**, a uz korišćenje elektrolize vode i gorivnih ćelija.
- U periodu povećane tražnje iz vodonika (kao goriva) se u gorivnoj ćeliji proizvodi električna energija, koja se vraća u sistem.
- Tako se u stvari vrši cikliranje energije.
- Uzgredno se proizvodi **teška voda (D₂O)** kao nuzproizvod.
- jer ...

- Svaka transformacija jednog jedinjenja u neko drugo dovodi do tzv. izotopskog efekta, tj. do promene odnosa izotopskih koncentracija.
- Tako, elektrolizom se voda (kao ulazni tok) prevodi u vodonik (i kiseonik), pri čemu je odlazeći vodonik, kao manje gusta faza, osiromašen u izotopu deuterijumu (D), dok je voda koja zaostaje u elektrolitu obogaćena. Slično se dešava i pri transformaciji vodonika u vodu u gorivnoj ćeliji.
- Višestrukim elektroliziranjem takvog elektrolita može se dobiti čista teška voda, koja smanjuje troškove skladištenja energije.
- Ovde elektrolizer i gorivna ćelija igraju ulogu izotopske separacione jedinice.

Izotopska separaciona jedinica - princip

To je uređaj koji ulazni tok (sirovinu) razdvaja na dva toka, obogaćeni i osiromašeni. PRIMER: Kod elektrolize vode ti tokovi su **oslobađeni vodonik** i elektrolit koji zaostaje u elektrolizeru.

Efikasnost separacione jedinice se izražava izotopskim separacionim faktorom α .

$$\alpha = \frac{x'}{1-x'} : \frac{x''}{1-x''} \cong \frac{x'}{x''} = \left(\frac{[D]}{[H]} \right)_{vrh} : \left(\frac{[D]}{[H]} \right)_{dno}$$

x - molska frakcija željenog izotopa (D) u odgovarajućem toku

IV. IZOTOPI VODONIKA

¹H

PROTIJUM

Obilnost: **99.985 %**

Sirovine za proizvodnju: **razne**

Upotreba: **gorivo, nosilac energije, hemikalija ...**

²H (D)

DEUTERIJUM

Obilnost: **0.015 %**; Sirovine za proizvodnju: **voda**

Proizvodnja: **različite metode – hem. izmena, destilacija, elektroliza**

Upotreba: **moderator neutrona u nuklearnim fisionim reaktorima**

PHWR tipa (D_2O).

mogućno – komponenta goriva u fuzionim termonuklearnim reaktorima.

³H (T)

TRITIJUM

Obilnost: **Kosmogeni (radio)izotop T : H = 1 : 10^{18} . Ukupna količina T na Zemlji – 3,5 kg.**

Proizvodnja: **iz Li (nuklearne reakcije).**

Upotreba: **komponenta goriva u fuzionim termonuklearnim reaktorima.**

Koeficijenti efikasnosti transfera energije pri cikliranju

- I (elektroliza) – Masa oslobođenog vodonika za datu količinu utrošene energije

$$f_I = \frac{m_{H_2}}{E_{in}}$$

- II (gorivna ćelija) – Energija (električna) dobijena po jedinici mase potrošenog vodonika

$$f_{II} = \frac{E_{out}}{m_{H_2}}$$

$$\frac{E_{in}}{E_{out}} = \frac{1}{f_I \cdot f_{II}}$$

Troškovi skladištenja energije pri cikliranju

Ukupni troškovi ciklliranja (u valuti: €, \$ ili sl.)

$$C = (E_{in} - E_{out}) \cdot C_{el} + C_{sto} + C_{tr} - C_{ise}$$

Gubitak energije po ciklusu (J)

Cena energije (€/J)

Troškovi skladištenja energije po ciklusu (€)

Troškovi transporta energije po ciklusu (€)

Uštede na izotopskom obogaćenju po ciklusu (€)

Definicija ciklusa (uslovno)

Ciklus skladištenje energije-izotopsko obogaćivanje

može biti definisan kao period,

(ili kao količina uskladištene energije,

ili kao odgovarajuća količina proizvedenog vodonika,

ili kao odgovarajuća količina elektrolizirane vode)

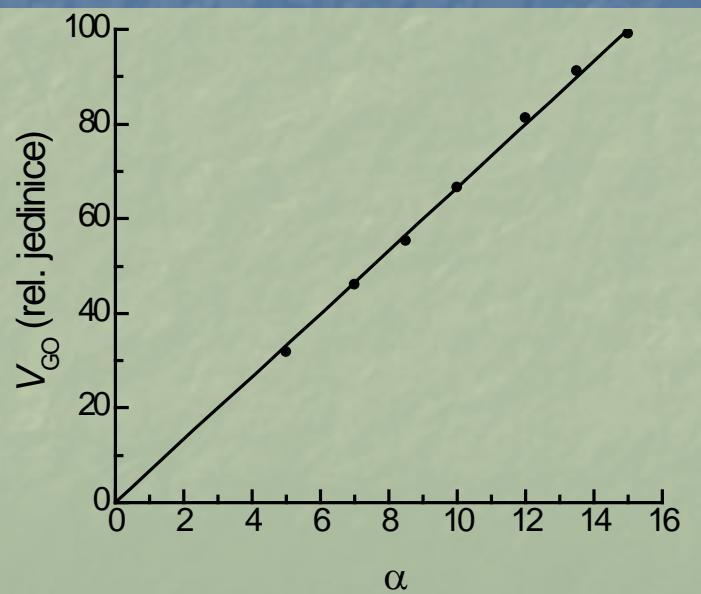
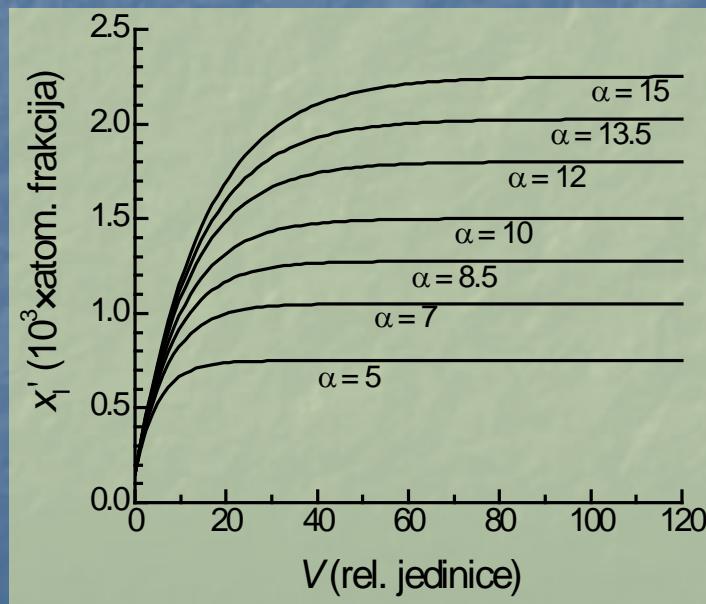
u toku kojeg se dostigne tzv. granično obogaćenje pri elektrolizi.

Pojam graničnog obogaćenja GO

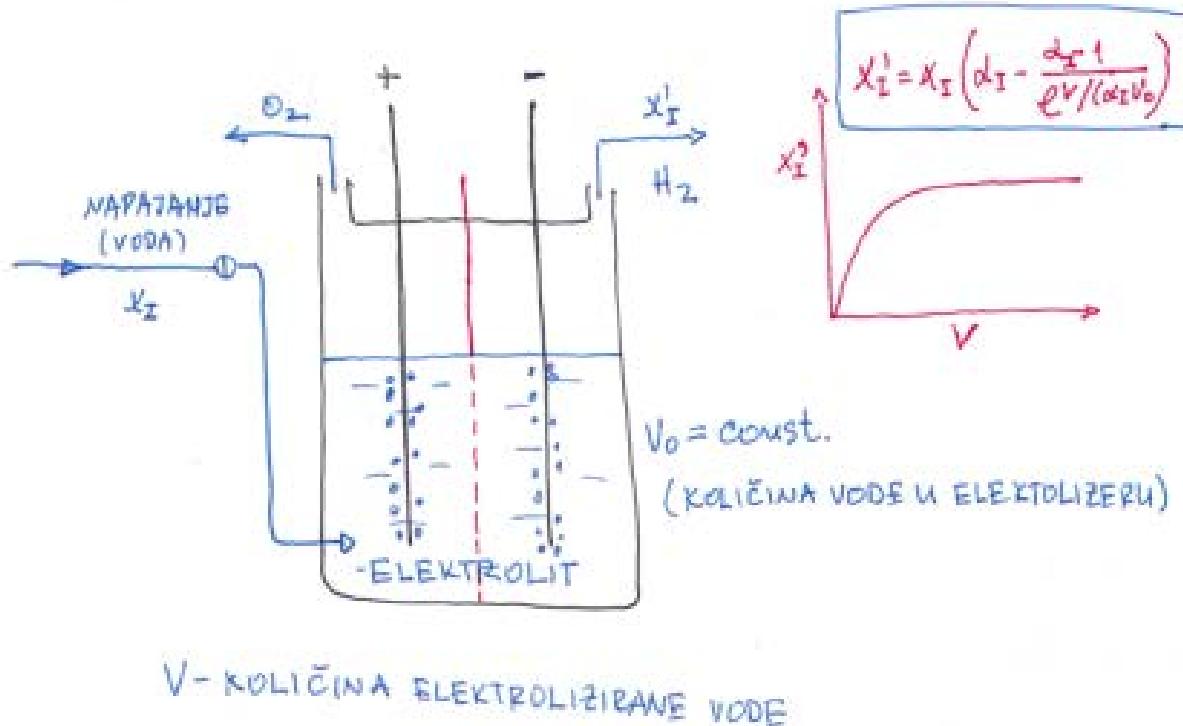
(elektroliza pri konstantnom nivou elektrolita)

$$x'_I = x_I \left(a_I - \frac{a_I - 1}{e^{V/(a_I V_0)}} \right)$$

Granično obogaćenje GO – saturacija, kad $x_{vodonik} = x'_I = x_{napajanje}$

Elektroliza sa konstantnim nivoom

Procene pojedinih troškova (princip)

Troškovi (ϵ) skladištenja vodonika po ciklusu (m_{H_2} , mol)

$$C_{sto} = C_{sto} \cdot m_{\text{H}_2} = C_{sto} \cdot \frac{E_{out}}{f_{\text{II}}}$$

C_{sto} – cena skladištenja vodonika ($\epsilon \text{ mol}^{-1}$)

Troškovi (ϵ) transporta vodonika po ciklusu (m_{H_2} , mol)

$$c_{tr} = C_{tr} \cdot m_{H_2} = C_{tr} \cdot \frac{E_{out}}{f_{II}}$$

C_{tr} - cena transporta vodonika ($\epsilon \text{ mol}^{-1}$)

Uštede na izotopskom obogaćenju po ciklusu (€)

$$c_{ise} = C_{ise} \cdot x_{II} \cdot m_{H_2}, \quad \left(x_{II} = x_I^* = \frac{m_D}{m_{H_2}} \right) \quad m_{H_2} = \frac{E_{out}}{f_{II}}$$

m_D (mol) – ukupna količina čistog deuterijuma u proizvedenom vodoniku
(suštinski zavisi od vrednosti izotopskog separacionog faktora, α_I i α_{II})

C_{ise} – njegova jedinična cena (€ mol⁻¹ D)

KONAČNO, jedinična cena cikliranja (€ J^{-1}) je

$$C = \left(\frac{E_{in}}{E_{out}} - 1 \right) \cdot C_{el} + \frac{1}{f_{\text{II}}} (C_{sto} + C_{tr} - C_{ise} x_{\text{II}})$$

$$\frac{E_{in}}{E_{out}} = \frac{1}{f_{\text{I}} \cdot f_{\text{II}}}$$

$$x_{\text{II}} = x_{\text{I}}'' \cong \frac{x_{\text{I}} \left(\alpha_{\text{I}} - \frac{\alpha_{\text{I}} - 1}{e^{V/(\alpha_{\text{I}} V_0)}} \right)}{\alpha_{\text{I}}}$$

V. ŠTA JE to 'VODONIČNA EKONOMIJA'?

- INTEGRISANI SISTEM GLOBALNE EKONOMIJE ZASNOVAN NA VODONIKU KAO NOSIOCU ENERGIJE (ENERGETSKOM MEDIJUMU);
- PODRAZUMEVA PROIZVODNJU, TRANSPORT, DISTRIBUCIJU I KORIŠĆENJE VODONIČNE ENERGIJE
- Današnji ekonomija je uglavnom zasnovana na električnoj struji kao nosiocu, pa bi se kao takva mogla nazvati 'električnom ekonomijom';

Najperspektivnije tehnologije za industrijsku proizvodnje vodonika

- Elektroliza vode,
- Termohemijski ciklusi.

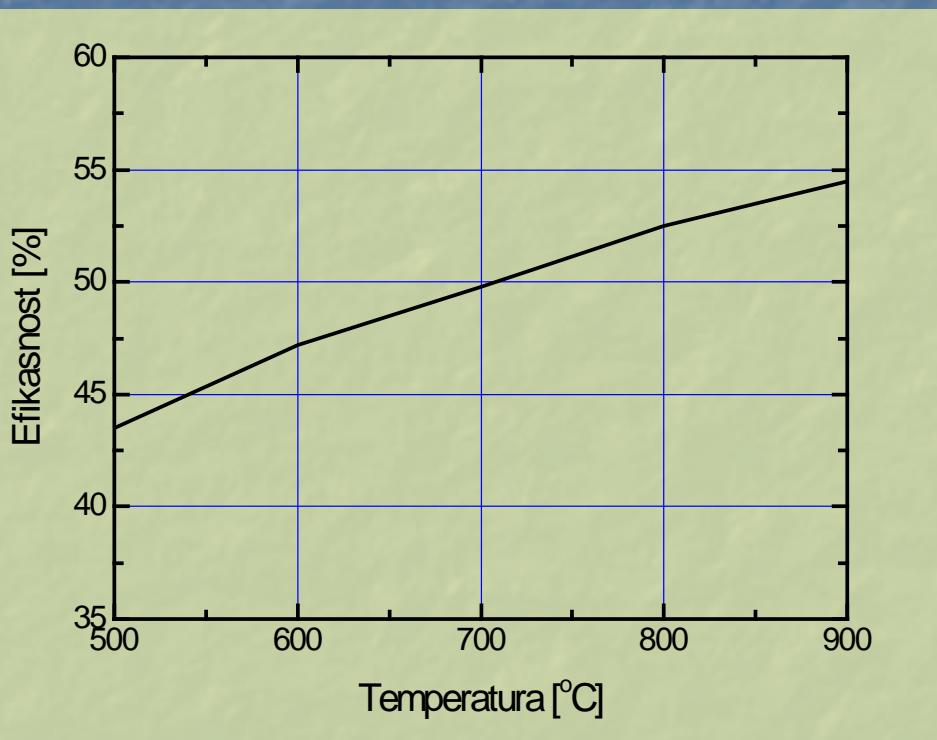
Elektroliza

- **Elektroliza vode je veoma razvijena, pouzdana i tehnički jednostavna metoda za razlaganje vode i proizvodnju vodonika;**
- **Njena mana je to što troši velike količine električne energije po jedinici izdvojenog proizvoda (industrijski elektrolizeri troše oko 5 kWh/m³ H₂ n.u. ≈ 400 kJ/mol H₂ n.u.);**
- **Električna energija je najkvalitetniji, ali tehnološki i najskuplji vid energije;**
- **Ipak, elektroliza ima veliku perspektivu pod određenim uslovima.**

Perspektive

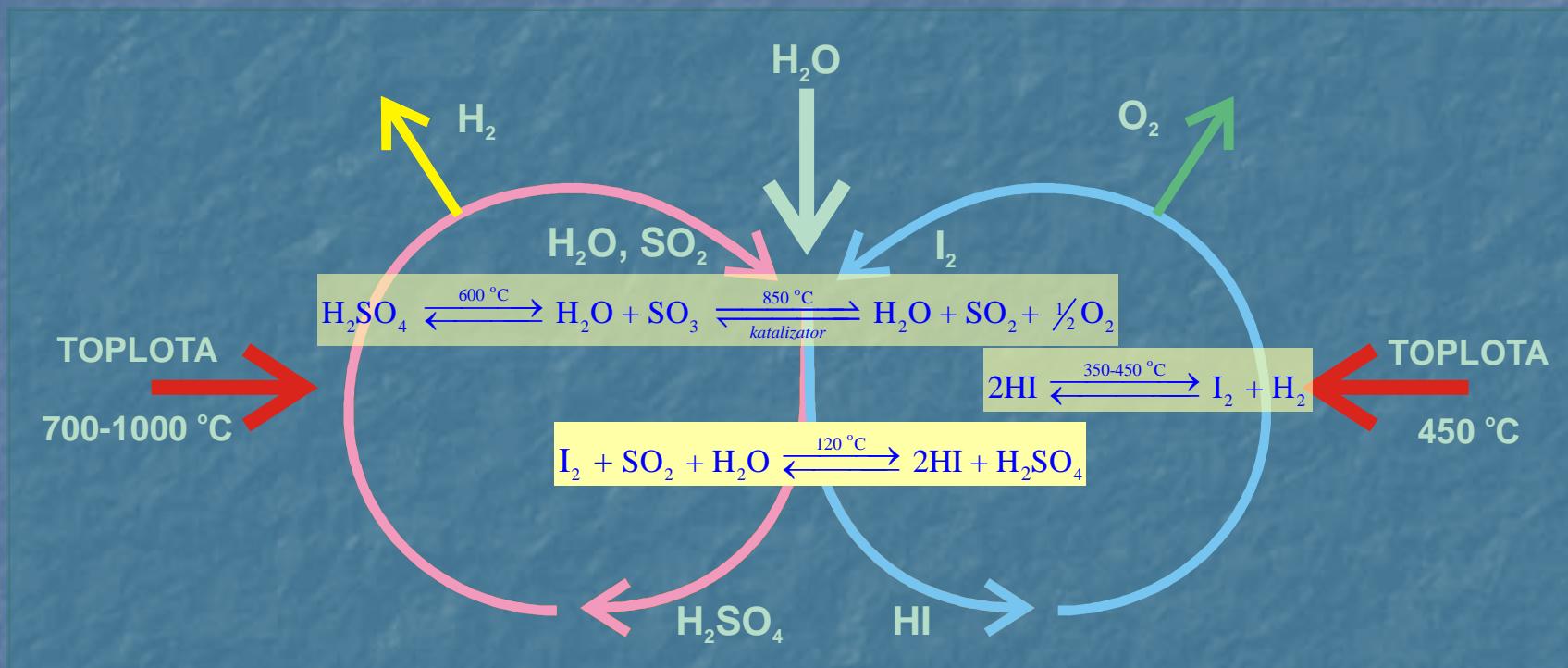
- **Da se tehnološki još usavrši kroz:**
 - razvoj elektrokatalizatora,
 - konstrukciona poboljšanja.
- **Da koristi jeftinu el. energiju:**
 - izvan vršnih opterećenja (posebne mogućnosti daju nuklearne elektrane),
 - iz alternativnih izvora "kućnog" tipa.
- **Da se koristi kao visokotemperaturska elektroliza.**

Visokotemperaturska elektroliza

- Ukupna efikasnost je 45-50%.
- Učešće toplotne energije
(koja je znatno jeftinija) je oko 30%.

Termohemijski ciklusi za proizvodnju vodonika SUMPOR-JODIDNI (SI) ciklus

- Sirovina kojom se napaja sistem je voda.
- Putem prikazanih reakcija ona se, na prihvatljivo visokim temperaturama (do 1000 °C), razlaže na vodonik i kiseonik.

Koji su primarni izvori energije najperspektivniji za industrijsku proizvodnju vodonika?

1. NUKLEARNA ENERGUJA (toplotna i električna) jer:

1. Može se koncipirati tako da daje visokotemperatursku toplotu,
2. Ima najveću energetsku gustinu,
3. Najstabilniji izvor u dugom periodu (važno za velike sisteme),

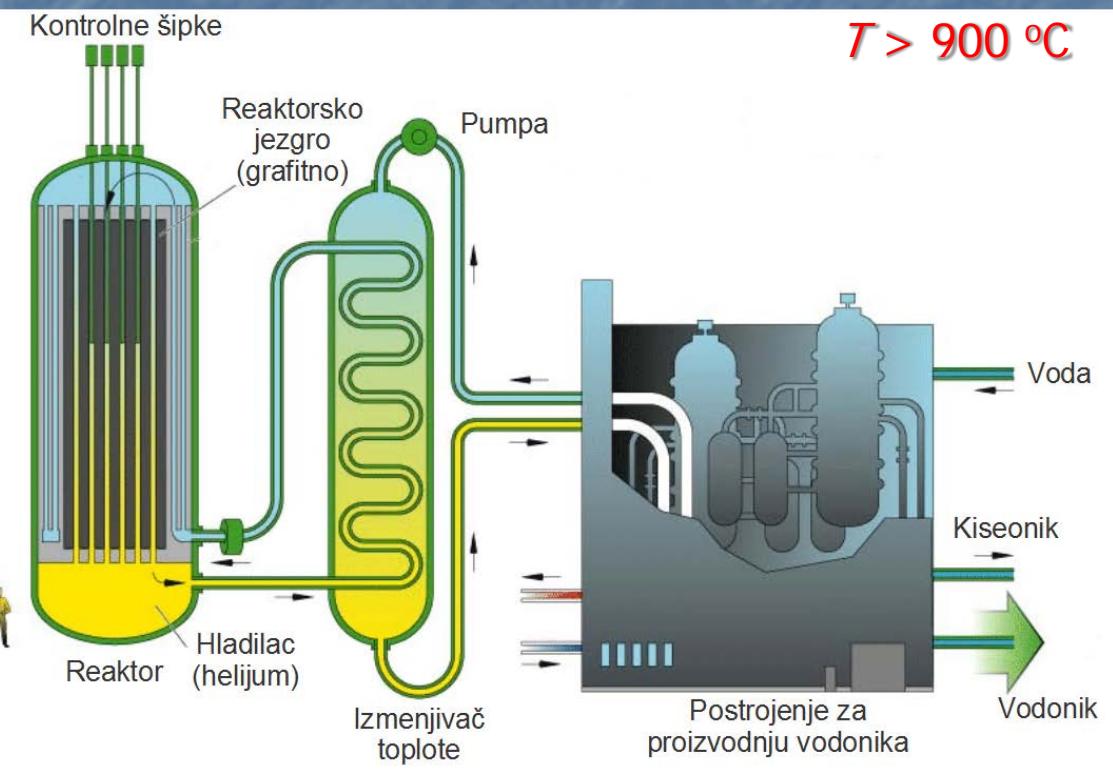
4. Fosilna goriva su ograničenog trajanja,
5. Njihova izgaranje stvara gasove "staklene bašte",
6. Oslobađaju se još Hg, S itd.

2. SOLARNA, HIDRO- I ENERGIJA VETRA

Pogodnije za decentralizovane i "kućne" sisteme,

Solarna energija i energija vetra imaju malu energetsku gustinu.

Koncept izrazito visokotemperaturskog nukleaarnog reaktora (Very High Temperature Reactor - VHTR)

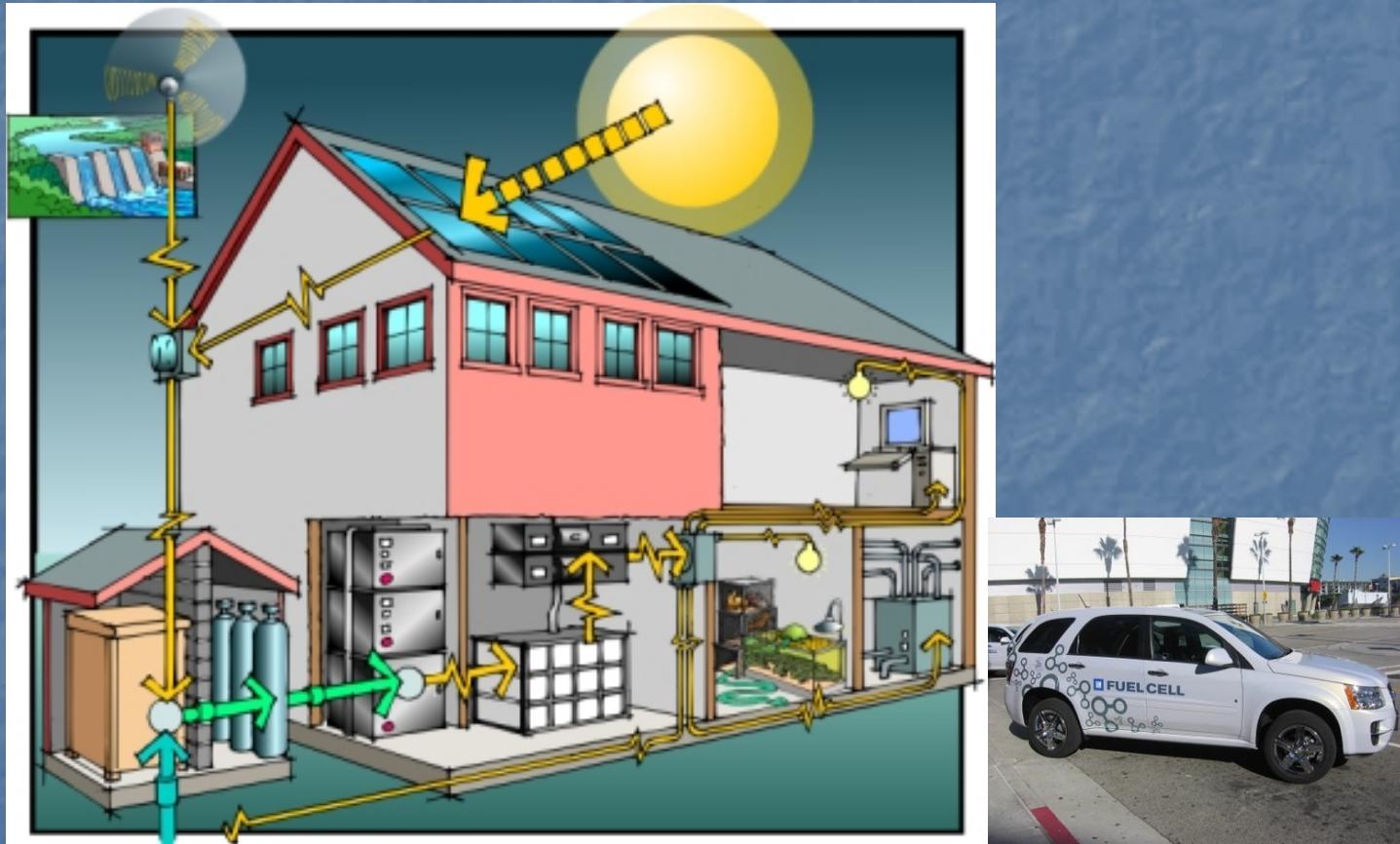

Isporučuje toplotu na temperaturama do $1000 \text{ }^{\circ}\text{C}$, što je dovoljno za proizvodnju vodonika putem termohemijskih ciklusa ili visokotemperaturske elektrolize.

Od značaja za ispunjenje ciljeva buduće globalne energetske **nuklearno-vodonične inicijative - NHI**

PRIMER I

Kućna energetika zasnovana na vodoniku

PRIMER II

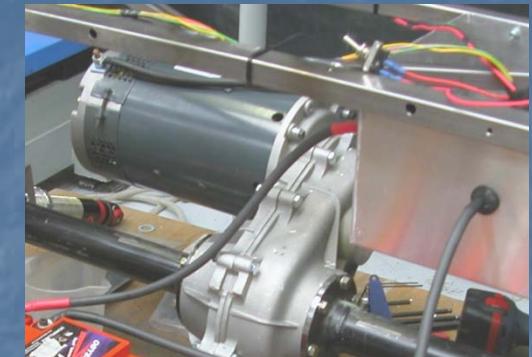
Sistem hibridnog automobila za lokalnu vožnju

Vodonik – rezervoar pod pritiskom

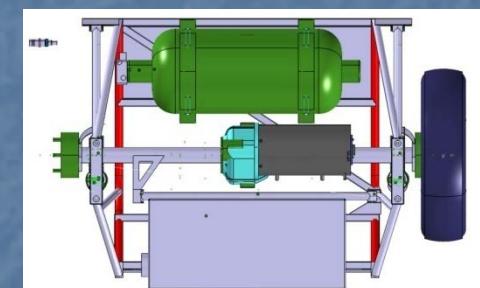
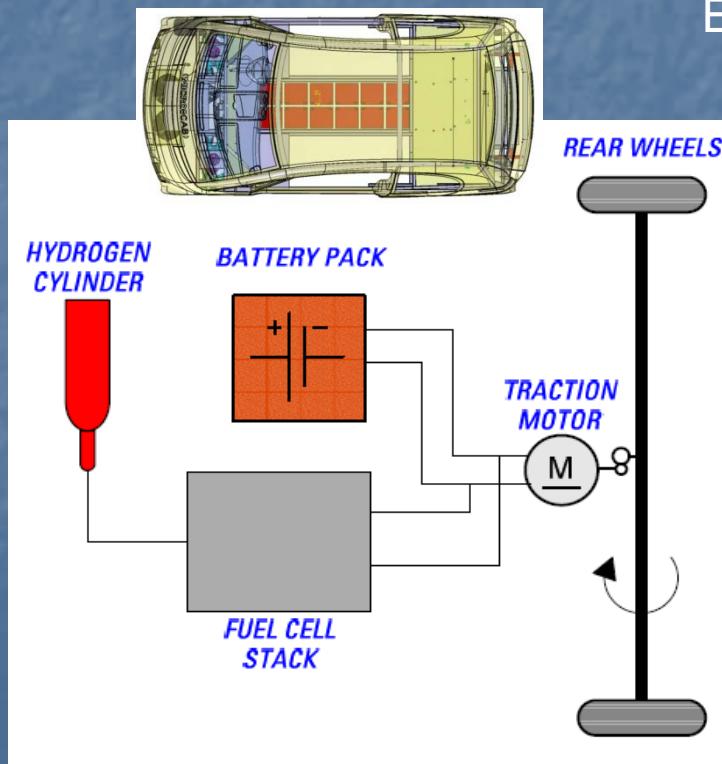
Akumulatori

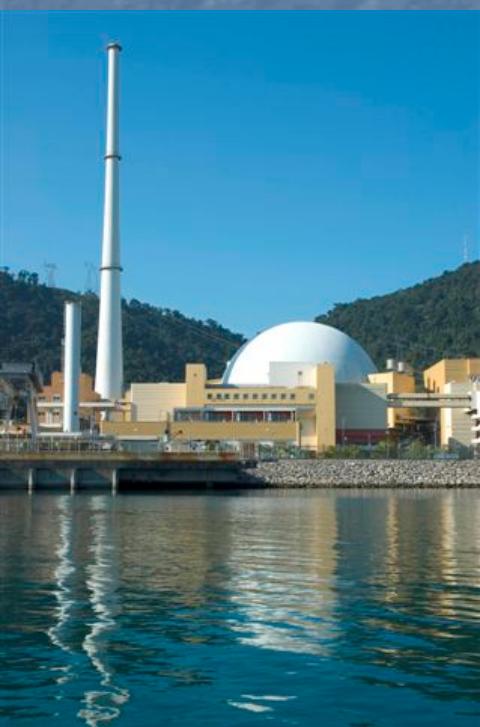
Elektromotor sa menjačem
(10 kW)

1,2 kW Gor. ćelija
(PEM 1,2 kW)

Futuristički koncept vodonične ekonomije

Proizvodnja vodonika

Transport do gradova

Upotreba

...

VI. OSNOVNO O ZAŠTITI PRI RADU SA VODONIKOM

ZAPALJIV I EKSPLOZIVAN NEOTROVAN

- ❖ Granice zapaljivosti:
 - ❖ u vazduhu 4 -75 % (zapr.),
 - ❖ u kiseoniku 4 – 95 % (zapr.).
- ❖ Granica eksplozivnosti:
 - ❖ u vazduhu je 18 -60 % (zapr.),
 - ❖ u kiseoniku 15 – 90 % (zapr.).

PODUZIMATI MERE PROTIVEKSPLOZIONE ZAŠTITE

ZAKLJUČCI

- 1. Vodonik je izrazito pogodan energetski medijum**
- 2. Ne zahagađuje okolinu niti oštećuje atmosferu**
 - krajnji proizvod njegove upotrebe je voda
- 3. Nema ga slobodnog u prirodi – mora se proizvoditi iz drugih materijala koristeći primarne izvore energije**
- 4. Nuklearna energija – najpogodniji primarni izvor za industrijsku proizvodnju u budućnosti**
- 5. Obnovljivi izvori energije – pogodni za decentralizovanu proizvodnju**

**ZA OKO 50 DO 70 GODINA SVETSKA EKONOMIJA ĆE BITI ZASNOVANA NA
VODONIKU!**

**KRAJ
THE END
FIN**